

NOTOS⁴⁶

NOTOS ÖYKÜ İKİ AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ • 2014/03 • HAZİRAN-TEMMUZ 2014 • 12 TL

İYİ POLİSİYE İYİ EDEBİYATTIR

**NOTOS'UN BU SAYISINI
AHMET ÜMİT HAZIRLADI**

SLAVOJ ŽIŽEK
ile Yazarlık ve Yazma

ISSN 1307-1181

46

TÜRKÇEDE POLİSİYENİN İLK DÖNEMİ (1884-1928)

Polisiye eserlerin özellikle yoğunlaştığı 1914 ve 1928 yıllarına baktığımızda Türk kimliğinin öne çıktığı ve ulus-devlet inşasının başladığı dönemleri görüyoruz. Bu da bir tesadüf olmasa gerek.

Seval Şahin

Osmanlı-Türk edebiyatının bir tür olarak polisiye romanla tanışması, romanla tanışmasıyla neredeyse paraleldir. Dolayısıyla polisiye roman, Türkçede romanın başlangıcından bu yana Türkçe edebiyatın bir parçasıdır.

Arap harfli dönemden Latin harfli döneme geçilen 1928 yılına kadar Türkçede polisiye olarak telif ve çeviri toplam (tabii şimdilik) 807 eser saptanmıştır. Bunlardan 357'si telif, 417'si çeviri ve 33 tanesiye telif ya da çeviri olup olmadığı tespit edilemeyen eserlerden meydana gelmektedir. Çevirilerde çoğunlukla Sir Arthur Conan Doyle, Maurice Leblanc ve Xavier de Montépin'in eserleri tercih edilmiştir. E. Âli, Ragıp Rıfki Özgürel ve Süleyman Tevfik dönemin önemli polisiye çevirmenlerindendir. Döneme dair telif polisyelerde Server Bedi takma adıyla yazan Peyami Safa yaklaşık 88 eserle ilk sırada yer alırken, onu meşhur *Fakabasmaz Zihni* serisiyle Hüseyin Nadir, Behlül Dana takma adıyla yazan İskender Fahreddin Sertelli ve Cemil Cahid ile Mustafa Râkım izlemektedir. Telif polisyelerin büyük bir kısmı 1928 ve 1914 yılında yayımlanır. 1928'te yaklaşık 101, 1914'teyse 88 telif polisiye eser okurla buluşur. 1925 ve 1926 yılları da, her ne kadar bu yıllar kadar yüksek olmasa da, telif polisyeler açısından verimli yıllardır. (Şahin 2013, ss. 43-50)

Türkçede ilk polisiye roman 1884 yılında *Esrâr-ı Cinâyât* adıyla Ahmet Mithat Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Roman gerçekçiliğin öne çıktığı ve oldukça başarılı bir polisiye olarak karşımıza çıkar. *Mesâil-i Muğlaka* ve *Altın Aşıkları* adlı eserler de Ahmet Mithat'ın polisiye kategorisine sokulabilecek diğer eserlerdendir. Ahmet Mithat'ın ardından Beşir Fuad'ın dava arkadaşı Türkçe edebiyatta realizm-romantizm, bir diğer isimle hayaliyyun-hakikiyyun tartışmasında onunla birlikte hareket eden Fazlı Necib, 1899 yılında bir oğulun katillikle suçlanan ölmüş babasının masumiyetini araştırdığı *Cani mi, Masum mu?* ile polisiye edebiyatın ilk örneklerinden birini verir. Bu tarihten 1911 yılına kadar kayda değer telif polisyelere rastlanmaz. 1911 yılında Yervant Odyan'ın Abdülhamid ile Sherlock Holmes'ü bir araya getirdiği oldukça hacimli romanı *Abdülhamid ve Sherlock Holmes* önce Türkçede, sonra Ermenicede yayımlanır. Polisiye merakıyla ünlü II. Abdülhamid'in en sevdiği polisiye kahramanlardan olan Holmes ile bir araya getirildiği bu eserde Holmes, ardı ardına öldürülen hafiyelelerin cinayetlerini araştırmak üzere padişah tarafından İstanbul'a davet edilir. Türkçedeki ilk Sherlock Holmes pastişisi olan bu eser, sonrasında II. Meşrutiyet'in ilanı sürecine uzanan bir kurguya evrilir.

Ardından Türkçedeki ilk polisiye seriler gelir. Ebüssüreyya Sami'nin *Amanvermez Avni*, Süleyman Südi

ve Vassaf Kadri'nin *Milli Cinâyât Koleksiyonu* bunlar arasındadır. Erol Üyepazarcı'nın "onparalık eserler" şeklinde nitelendirdiği bu eserler hızlı baskılarla, az sayfa sayısı ve ucuz olarak okura sunulur. *Amanvermez Avni* on kitaplık bir seridir ve tür açısından oldukça başarılıdır. Ardından gelen *Milli Cinâyât Koleksiyonu* olağanüstü polisiye sınıfına sokulabilecek, yine on kitaptan oluşan ama yazarlarının ifadesiyle yirmi kitaptan meydana gelen, ancak sonraki on kitabın bulunamadığı, türe dair çarpıcı bir örnektir. Bu örneklerle birlikte Türk Şerlok Holmes'leri, Türk Arsen Lüpen'leri, Türk Nik Karter'ları ve Türk Fantoma'ları yayın dünyasında görünmeye başlar. Pire Necmi, Polis Hafiyesi Yılmaz, Eleğmez Kadri, Kartal İhsan ve tabii ki Cingöz Recai matbuat dünyasında arz-endam ederler. Hepsinin ortak bir hikâyesi vardır. Kimlikleri, Batı'daki öncülerinden çok daha zeki oldukları ve hatta gerekirse onları alt edip serseme çevirdikleri üzerinden seçillenir. Süleyman Südi ve E. Âli'nin *Gece Kuşları*'ndaki Nahid Sami, Arsen Lüpen'den çok daha başarılı bir hırsızken, *Amanvermez Avni*, Sherlock Holmes'ten çok daha zeki bir polis olarak sunulur. Peyami Safa'nın Server Bedi takma adıyla yazdığı ve ilki 1924'te, sonuncusu 1960'ta yayımlanan Cingöz Recai'nin serüvenlerinden *Şerlok Holmes'e Karşı Cingöz Recai* serisindeyse bizzat Holmes ve Cingöz Recai karşı karşıya getirilir ve tabii ki Holmes, Cingöz karşısında

Server Bedi, Şerlok Holmes'e Karşı Cingöz Recai, Cingöz'ün Ziyafeti, 1954.

Behlül Dana, İstanbul'un Arsen Lüpen'i (Ele Geçmez Kadri)nin Sergüzeşleri, Tahrir Memurunu Nasıl Kafese Koydum, 1928.

başarısızlığa uğradıktan sonra onun büyüklüğünü kabul edip depresyona giren bir dedektife dönüşür. 1930'lu yıllarda yayımlanan *Arsen Lüpen İstanbul'da* romanında bu sefer Arsen Lüpen ve Cingöz Recai karşı karşıya getirilir. Burada da kazanan yine Cingöz Recai olacaktır.

Çoğunlukla erkek kahramanların başrolde olduğu polisiyede üç seride kadınlar başkahraman olarak karşımıza çıkar. Behlül Dâna'nın *Şeytan Hediye'nin İngiltere'de Sergüzeşleri* ile Server Bedi'nin *Çekirge Zehra* ve *Tilki Leman* serileri kadınların daha çok "aşüfte", akıldan çok bedenlerini kullanarak erkekleri mağlup ettikleri maceralarla dolu eserlerdir.

1884-1928 arasındaki dönemin bir panoramasını vermeye çalıştığım bu eserlerde ortak birçok yön var. Bunlardan ilki gerçekçilik vurgusunun, diğeri ise millilik olgusunun dile getirilmesi. İlkinden başlarsak; bu döneme dair polisiye eserlerde, okurda, okunanların gerçek olduğu izlenimini uyandırmak için çoğunlukla bir gazete haberinden, mektuplardan, eski arşiv belgelerinden faydalanmak, metin içinde bunları olduğu gibi vermek çokça rastlanan bir durumdur. Suç olayını çözecek kişi çoğu zaman

olayları gazete haberlerinden günü gününe takip eder. Bu takip etmede ona kendi arşivi de yardımcı olur. Bu arşivse onun tarafından şehrin belli başlı suçlularının suç profilleri ve soy kütükleri kayıtlarının yapılmasıyla oluşturulmuştur. Sıkıştığı zaman hemen bu arşive başvurur. Belgeye dayalı bu gerçekçiliğe bir de bilim eşlik eder. Suçu araştıran kişi son derece bilimsel çalışır ve bilimin her dalındaki gelişmeleri yakından takip ederek bu konudaki bilgilerini de okurla metin içinde sık sık paylaşır.

Millilik meselesine gelince; bu eserlerde yazarlar, Batılı öncüllerine karşı bir yerli yaratma peşindedir. Eserlerin özellikle yoğunlaştığı 1914 ve 1928 yıllarına baktığımızda Türk kimliğinin öne çıktığı ve ulus-devlet inşasının başladığı dönemleri görüyoruz. Bu da bir tesadüf olmasa gerek. Türkçede polisiye bu yıllarda milli bir kimlik inşa etme ve kahramanları İngiltere ve Amerika gibi ülkelere gönderip bu ülkelerde büyük muzafferiyetler kazandırarak, özellikle Cumhuriyet öncesi kırılan milli onuru tamir etme gibi bir işlev de üstlenir. Çabuk okunabilirlikleri, ucuz olmaları ve süper yerli kahramanlarıyla polisiye 1884-1928

yıllarında okurda hem milli duyguları harekete geçirir hem de var olan savaş ve korku atmosferinden uzaklaşmak için ona bir seçenek sunar.

II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908'den sonra ilk altın çağını yaşayan polisiye çok zengin bir malzeme içermektedir. Bu eserlerde şehir neredeyse sokak sokak tasvir edilir. Gündelik hayatın en ince detaylarına yine bu eserlerde rastlamak mümkündür. Kurgu yaratma şekilleri oldukça ilgi çekicidir. Dönem ideolojileri metinlere o kadar sızmıştır ki yapıyla içerik kopmaz bir bağlantı halindedir. Batı edebiyatı etkisine karşı kendilerine has stratejiler yaratmışlardır. Doğrudan edebi bir kaygı taşımadıklarından oldukça ilginç karakterler ve anlatı tarzlarıyla karşımıza çıkarlar. Diğer taraftan modernleşmenin kötü ve karanlık yüzleri bu eserlerde aydınlanır.

Türkçede polisiye, başlangıcından 1928'e kadar kendisine uzun bir yol kat eder. Cingöz Recai gibi sonraki yıllarda yazılmaya devam edecek son derece çarpıcı kahramanlar yaratmanın yanında dönemin toplumsal yapısının bir röntgenini de çeker ve bu röntgen sadece konakların ve sarayların değil, sokakların ve avamın da içinde bulunduğu bir röntgendir. ■

KAYNAKLAR

Ayşe Şahin, "Türkiye'de 1884-1928 Yılları Arasında Yayımlanmış Telif Polisiyeler", *Polisiye Edebiyat*, Haz: S. Şahin, B. Öztürk ve D. Ardalı Büyükarman, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2013.

Seval Şahin, Banu Öztürk ve Didem Ardalı Büyükarman, *Polisiye Edebiyat*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2013.

Erol Üyepazarcı, *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes - Türkiye'de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü (1881-2006)*, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2008.